

Гужва І.Ю.

*доктор економічних наук,
перший заступник директора
Державного науково-дослідного інституту
інформатизації та моделювання економіки*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-294-7-6>

ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У 2022 році промислове виробництво в Україні скоротилося на 36,9%. При цьому падіння виробництва у секторі переробної промисловості сягнуло 41,2%. Найбільшого падіння зазнала металургійна галузь, зокрема виробництво чавуну, сталі і феросплавів, яке знизилось на 69,2%. Виробництво машин і устаткування зменшилося на 59,4%, автотранспортних засобів – на 53,2%, суден і човнів – на 69,3%, меблів – на 41,7%, виробів зі скла – на 55,7%, керамічних виробів – на 62,9%, цементу – на 52,0%. Виробництво продукції хімічної галузі зменшилося на 62,0%, деревообробна галузь скоротилася на 31,1%, легка промисловість – на 26,6% [1]. За оцінками Київської школи економіки (КШЕ), прямі втрати активів підприємств промисловості в грошовому вираженні станом на 31 грудня 2022 р. становили 13,0 млрд дол. США, з них 9 млрд – частка збитків великих та середніх підприємств. Загальні непрямі втрати сягають 33,1 млрд, а необхідна сума для відновлення підприємств – 24,9 млрд дол. США [2].

Втім, варто зазначити, що безупинне падіння української промисловості почалось ще задовго до війни. Так, частка переробної промисловості у структурі ВВП зменшилася з 18,4% у 2007 році до 9,5% у 2021 році [3].

Одна з найбільших проблем промисловості у період широкомасштабної війни – це руйнація виробничих об'єктів. Чорна металургія втратила приблизно третину своїх активів. Зруйновано «Азовсталь» і ММК ім. Ілліча – другий і третій найбільші за розмірами металургійні комбінати України, що

виробляли до 40% сталі в країні. Пошкоджено та зупинено Авдіївський коксохімічний завод. Восени часткової руйнації зазнав й найбільший у країні металургійний комбінат – «АрселорМіттал Кривий Ріг».

Дається взнаки брак уваги з боку уряду до проблем промисловості. Немає централізованої установи та/або уповноваженої особи в уряді, яка б займалася питаннями промисловості. Замість цього, Мінекономіки займається питаннями енергозберігаючих освітлювальних приладів, розмінування, дерегуляції тощо. Міністерство стратегічних галузей промисловості взагалі не здійснює активної економічної політики.

Як наслідок, найбільшим досягненням є запровадження зернових коридорів замість, наприклад, комплексних програм переробки зернових, що посприяло б зайнятості, податковим надходженням, більшим надходженням експортної виручки. Відбувається масове переміщення закордон переробних підприємств, повна або часткова зупинка діючих. При цьому приділяється дуже багато уваги майбутнім або потенційним інвестиційним проектам (реалізація яких зовсім не гарантована) замість концентрації зусиль на вирішенні питань наявних суб'єктів господарювання (зруйнованих, переміщених, повністю або частково зупинених, тих що мають намір перемістити виробництво закордон та ін.).

Державна фінансова підтримка господарської діяльності в Україні сприяє розвитку насамперед сільськогосподарського сектора, на який спрямовується понад 50% відповідних коштів. Ключові інструменти підтримки економічного розвитку, такі як «Програма 5-7-9» та «єРобота» зосередженні передусім на стимулюванні малого і мікробізнесу у секторі торгівлі й послуг. На промисловий сектор припадає найменше коштів з державної підтримки – близько 13-16%, а основні інструменти цієї підтримки теж налаштовані на реалізацію невеликих проектів. Наприклад, у «єРобота» максимальний розмір гранту складає всього 8 млн грн. Максимальний розмір кредиту, на які розповсюджується «Програма 5-7-9», становить 60 млн грн.

Значним викликом є відсутність ритмічного замовлення з боку держави. За підсумками I кварталу поточного року

більшість публічних замовників досі не опублікували (не сформували) плани закупівель. Це фактично унеможлиблює своєчасну підготовку переробних підприємств (особливо тих, що мають складний і довготривалий виробничий цикл) вчасно задовольнити державні потреби. Крім цього, уряд (навіть в умовах війни та з урахуванням негативного досвіду імпортозалежності в умовах COVID-19) досі віддає перевагу іноземним постачальникам. Наприклад, виробничі потужності ЗТР завантажені менше ніж на 30%, а уряд шукає пастильників серед іноземних виробників. Аналогічна ситуація з військовою формою, спеціальною технікою тощо.

Суттєво підриває промисловий потенціал й велика кількість мобілізованих, поранених та, на жаль, втрачених людей працездатного віку. У тому числі людей з відповідною освітою та кваліфікацією. Також велика кількість кваліфікованого та працездатного населення емігрувало, частина з них вже ніколи не повернеться. Є певні труднощі із обмеження виїзду чоловіків закордон для участі у виставках, укладення контрактів, обслуговування техніки тощо.

Позитивним аспектом діяльності уряду у сфері збереження та підтримки промислового потенціалу України вбачаємо запуск програми кредитування експорту. За сучасних умов застава Експортно-кредитного агентства є чи не єдиним способом одержати банківське фінансування експортних контрактів. Обсяги такого фінансування лишаються доволі малими, адже статутний капітал ЕКА доволі малий (по закону має бути не менше 2 млрд, а по факту це 200 млн грн та еквівалент 1,6 млрд грн ОВДП). Особливо малими є обсяги експортного фінансування у рамках програми компенсації відсоткових ставок за кредитами Програми «Доступні кредити 5-7-9», що не можуть перевищувати 60 млн грн. Можливість отримання під гарантії ЕКА більших сум кредитування існує, але постає питання відсоткових ставок.

Для подальшого поживлення українського експорту вкрай важливо суттєво збільшити уставний капітал ЕКА (щонайменше до 500 млн дол. США), суттєво збільшити обсяги фінансування Програми «5-7-9» та підвищити ліміти до 1 млрд грн для експортного фінансування за пільговою ставкою.

Наряду з цим є важливими заходи уряду з продовження преференційного доступу до західних ринків. Наразі ЄС та Британія вже активно готують рішення щодо надання безмитного доступу до їх ринків для українських товарів. Важливо досягти такого доступу на постійній основі. Зняття обмежень на фінансування маркетингових заходів для просування українських товарів на зовнішніх ринках. Сприяння в участі української продукції на міжнародних виставках. Сприяння потрапляння української продукції в торговельні мережі інших країн. Сприяння в участі українських компанії в іноземних публічних закупівлях.

Не менш важливо, що заходи зі стимулювання ЗЕД сприяли експорту саме несировинної продукції. Для цього необхідно забезпечити умови для відкриття переробних виробництв в Україні, зокрема через страхування інвестицій від воєнних ризиків і запровадження європейської практики компенсації інвестицій через податки.

Необхідно забезпечити доступ до дешевого і довгого фінансового ресурсу для переробної промисловості (державні гарантії, кредити, гранти, компенсація відсоткових ставок, наявність промислових фондів тощо). Досягти цього можна через збільшення державної підтримки для переробної промисловості, що було б правильно, але в силу дефіциту фінансових ресурсів – малоімовірно. Тому залишається опція більш раціонального розподілу існуючих фінансових ресурсів між агросировинним сектором економіки і переробною промисловістю. Іншими необхідними заходами вбачаються наступні:

- забезпечення першочергового доступу української продукції до ринку публічних закупівель;
- суттєве збільшення експортного фінансування – збільшення обсягів пільгового кредитування експортних контрактів; запровадження експортного факторингу тощо;
- фінансування виставкової діяльності;
- тарифне і не тарифне обмеження експорту сировини;
- тарифне і нетарифне обмеження імпорту готової продукції;
- спрощення імпорту сировини;
- усунення тарифних та нетарифних бар'єрів у доступі до зовнішніх ринків.

Література:

1. Індекси промислової продукції за видами діяльності та основними промисловими групами (ОПГ) у 2022 році. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua>
2. Збитки, завдані українському бізнесу внаслідок російської агресії, оцінюються в \$13 млрд. Київська школа економіки. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-zavdani-ukrayinskomu-biznesu-vnaslidok-rosiyskoyi-agresiyi-otsinyuyutsya-v-13-mlrd>
3. Manufacturing, value added (% of GDP) – Ukraine. The World Bank data. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.IND.MANF.ZS?locations=UA>